

Левківський М.В. Історико-педагогічне краєзнавство: стратегія пошуку
М.В. Левківський // Методологія і теорія історико-педагогічних досліджень/ за
ред. акад. Сухомлинської О.В. - К., 2001.

Михайло Васильович Левківський,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО: РЕТРОСПЕКТИВА І СТРАТЕГІЯ ПОШУКУ

За останнє десятиліття в історико-педагогічній науці України все плідніше утверджується регіональний підхід, оскільки у кожному з її куточків заново відкривається чимало видатних, талановитих імен в освітній галузі, котрі за радянської доби замовчувалися, а їхні праці знаходилися в архівах спецхорони КДБ СРСР. Крім того, за цей час з'явилася ціла низка історико-педагогічних досліджень, котрі віддзеркалюють ретроспективу різних напрямків просвітництва й національного виховання у Галичині, Волині, Слобожанщині й Придніпров'ї.

У цьому зв'язку варто відзначити що за своєю сукупністю коротко названі напрямки можна кваліфікувати як історико-педагогічне краєзнавство. Під останнім ми будемо розуміти сукупність національного регіонального, народного й науково-педагогічного досвіду, спрямованого на морально-духовний розвиток підростаючих поколінь і підготовки їх до життєтворчості й життєдіяльності.

Суттєво, що утвердження історико-педагогічного краєзнавства як суспільно-культурного явища не є випадковим. Крім попередньо названих причин, варто додати й ту, що в Україні з 1990 р. діє Всеукраїнське товариство краєзнавців (голова - академік НАН України П.Т.Тронько), видається відповідний журнал, а також створені відповідно регіональні відділення. Про необхідність виділення історико-педагогічного краєзнавства в Україні як напрямку науки можна стверджувати ще й тому, що за останнє десятиліття у

загальному краєзнавстві чітко виокремилися: літературне, географічне, культурологічне, історичне, етнологічне. Загалом як складову вищевикреслених та самостійний напрямок частково-пошукової діяльності старшокласників /з подальше інтерпретацією зібраних матеріалів і презентацією серед широкого загалу дітей і юнацтва/ можна виділити й шкільне краєзнавство. Останнє широко використовувалося як засіб навчання у 20-ті рр. XX століття в УРСР. Проте на початку 30-х цей важливий чинник загального розвитку й навчання школярів був зліквідований відповідними постановами тодішньої партії і влади.

Щодо історико-педагогічного краєзнавства Волині-Житомирщини, то за останнє десятиліття здобуто певний досвід таких дослідів. Передовсім у 1991 році відновлена діяльність Товариства дослідників Волині, а його президентом став місцевий краєзнавець, кандидат географічних наук М.Ю.Костриця (це товариство було започатковане у м. Житомирі у 1900 році аматорами Ю.Коробкою і В.Кравченком, а в його роботі брали участь відомі на той час дослідники з Києва, Харкова, Москви, Санкт-Петербурга). Загалом ретроспективу освіти, національного виховання досліджують вчені й аспіранти (Н.Бовсунівська, О.Борейко, С.Коляденко, М.Красько, М.Крук, М.Левківський, Г.Опанасюк, Н.Сейко та Н.Рудницькі) у царині діяльності громадських просвітницьких товариств, польського, українського, російського, німецького, чеського та єврейського шкільництва. Така низка пошуків пов'язана з тим, що Волинь у XIX - 20-х рр. XX століття можна назвати унікальним регіоном, який населяли саме ці нації, кожна з яких долучалася до внеску певної частини культури, традицій, а також освітньо-виховного досвіду підготовки дітей та молоді до праці й життя в суспільстві.

Зазначимо, що передумовою пошуків є й та, що всі дореволюційні архіви Волинської губернії зберігаються в м. Житомирі. Між іншим, до загальної скарбниці історії педагогіки України /у напрямку історико-педагогічного краєзнавства/ з нашого краю можна віднести чимало яскравих матеріалів з освіти, просвітництва, виховання, а також чимало імен, котрі народилися й працювали у нашому краї.

До таких перш за все варто віднести родину Косачів (саме у цій сім'ї у м. Новоград-Волинську й народилася геніальна письменниця Леся Українка). На жаль, надто розпорошеними є архіви часто-густо трагічно-драматичної долі цієї родини. Проте й наявні відомості дозволяють стверджувати, що насамперед шляхом самоосвіти (як це підтвердила Л.Українка) людина може досягти високого злету. Саме так Л.Українка підтвердила статус мовознавця-поліглота (знала більше 10 мов), видатного письменника, науковця (після впорядкування наукових, архівних матеріалів, її допомоги дядьку, проф. М.Драгоманову у Софії у перекладі англійською матеріалів до наукової праці, останній назвав її вченим). Відомо, що Л.Українка підготувала етнографічну монографію "Пісні, казки і легенди Новоград-Волинського й Ковельського повіту а також - підручник з історії стародавнього світу для молодшої сестри.

Доречно назвати з нашого краю й проф. В.Кравченка, засновника вищеназваного товариства. У 20-ті рр. він очолював Науково-дослідний музей Волині, мав групу аспірантів, написав 2 етнографічні монографії (в архіві Інституту мистецтвознавства, фольклору і онтології НАН України ім. М.Рильського знаходиться фонд цього вченого), посібники зі шкільного краєзнавства для вчителів і учнів. Від його керівництвом у тодішніх школах створювалися краєзнавчі музеї й куточки, здійснювалася підготовка вчителів-аматорів на базі самого музею. На жаль. 1930 року радянська влада закрила його Науково-дослідний музей Волині (змусили закрити й аспірантуру, а останніх перевели до Харкова, за умови заміни наукового керівника). Сам же професор змушений був пізніше заробляти на прожиття двірником у Катеринославському музеї (нині - М.Дніпропетровськ). Жахливо, що його гідним "начальником", на той час, був сторож цього ж музею, академік Д.Яворницький (замість вченої посади обіймав саме таку, найнижчу). Останні роки В.Кравченко був на утриманні сина в Ростові- на - Дону.

У м. Брусилові на Житомирщині народився проф. І.Огієнко, автор біля 25 монографій, понад 600 статей, майже 10 підручників і посібників, Міністр культури і віросповідань УНР, ректор ІІ Українського університету (м.

Кам'янець-Подільський), професор-викладач у М.Варшаві, Брно, Монітобі, декан Святої Колегії Андрія Первозванного у Канаді, митрополит УАПЦ. Майже чверть віку /1927-1952/ свого життя присвятив перекладу Біблії українською. Для цього попередньо вивчив древньогрецьку, єврейську, древньогрецьку, грецьку, сербську, болгарську, староукраїнську /так він кваліфікував старослов'янську/, російську, польську, німецьку, англійську і, природно, українську, а також написав "Методологію перекладу Святого Письма". У такий спосіб переклад Біблії став найбільш точним, оскільки вчений шукав співпадання значення слів у декількох мовах.

Лондоське Біблійне товариство /у 1962 р./ гідно оцінило цей життєвий подвиг вченого. Проте, крім золотої медалі цього товариства, професор, митрополит Іларіон повного душевного спокою так і не отримав /на жаль, як і раніше у православних храмах Житомирщини УПЦ Московського патріархату Біблія читається не завжди зрозумілою людям церковнослов'янською/.

Отже, проілюстровані яскраві краєзнавчі приклади, природно, потребують пакового аналізу й узагальнення. Все це ще раз підтверджує необхідність здійснення пошуків у напрямку історико-педагогічного краєзнавства.

Цей напрямок передовсім враховує на онтологічному й методологічному рівні принципи, які вже утвердилися у історико-педагогічній науці (науковості, системності, історизму, логічного взаємозв'язку, культуровідповідності). Очевидно, до таких варто віднести й принцип регіональності. Загалом врахування означених принципів вченими-дослідниками і претендентами в історико-педагогічну науку полягає у тому, щоб об'єктивно аналізувати історико-освіт-ні явища, виявляти при цьому суттєві протиріччя становлення і розвитку цих явищ, а також показувати етапи складних процесів і, шляхом аналізу й узагальнення, окреслювати певні тенденції. Все це дозволить отримати цілісне історико-педагогічне знання про той чи інший регіон нашої України.

Природно, що історико-педагогічне краєзнавство, як складова історико-

педагогічної науки повинне мати власну джерельну базу.

До такої, очевидно, варто віднести: народно-традиційні, регіональні засоби виховання дітей; діяльність громадських товариств, організацій у галузі просвітництва; приклади діяльності видатних, відомих родин з виховання дітей у краї; досвід культурницько-сподвижницької діяльності; науково-педагогічну діяльність видатних, відомих вчених, методистів у кожному конкретному регіоні України. Загалом цей напрямок історико-педагогічної науки все чіткіше окреслюється у пошуках молодих вчених. Все це потребує відповідного наукового-методичного забезпечення. Очевидно, Відділенню теорії й історії педагогіки (академік АПН України О.Б.Сухомлинські), лабораторії історії педагогіки (канд.пед.наук Березівська Л.Д.) доцільно було б очолити групу істориків педагогіки для написання передовсім аспірантам (можливо, й студентам-старшокурсникам) посібника для таких дослідів з відповідним забезпеченням їх теоретичною, технологічною і методичною базою.

Аналіз наявних науково-пошукових матеріалів в Україні з історико-педагогічного краєзнавства та їх результати дають підстави стверджувати, що вже зараз є нагальна потреба в уточненні програми з "Історії педагогіки" для педагогічних вищих навчальних закладів. У такий спосіб, виникає потреба й в уточненні підготовки та в написанні відповідного підручника, який би ввібрав найновіші досягнення у галузі історико-педагогічної науки, насамперед вітчизняної.